

Handelingen – hoofdstuk 20

*Vertaling Bible Commentary van Andrew Wommack
Wiebrig Calderhead, 2008*

(Om in Word naar een eindnoot te springen: plaats de cursor bij de eindnootverwijzing, kies Beeld (menubalk) – voetnoten. Om terug te gaan naar de tekst: zet de cursor in de eindnoot, klik rechts, kies "Ga naar eindnoot")

Handelingen 20

1 Nadat nu de opschudding was bedaard, riep Paulus de discipelen tot zich en sprak hen bemoedigend toe. Daarop nam hij afscheid en begaf zich op reis naar Macedonië.

Opmerking 1 bij Handelingen 20:1: Paulus zei in 1 Tim. 1:3: "Doe, zoals ik u bij mijn reis naar Macedonië aangeraden heb: blijf nog te Efeze, om sommigen te bevelen geen andere leer te brengen." Daarom is het hier dat Paulus de leiding van de gemeente te Efeze aan Timoteüs toevertrouwde (zie opmerking 1 bij Hand. 16:1)¹.

2 En nadat hij die streken doorreisde en hen uitvoerig toegesproken had, kwam hij in Griekenland.

Opmerking 2 bij Handelingen 20:2: In de dagen van Paulus verwezen de namen Griekenland en Achaje naar hetzelfde geografische gebied (zie opmerking 11 bij Hand. 18:12)².

De geschiedenis laat zien dat Griekenland één van de oude beschavingen in de wereld was. De streek wordt in de Bijbelse geschiedenis in Gen. 10:4 Jawan genoemd.³ Mythe en geschiedenis zijn echter zo vermengd, dat pas vanaf de tijd van de eerste Olympiade in 776 v.C. uit geschreven verslagen de feitelijke geschiedenis achterhaald kan worden.

Van 776 v.C. tot 500 v.C. was Griekenland verbonden door een gezamenlijke taal, sport en literatuur, maar de belangrijkste steden waren onafhankelijk van elkaar, waarbij er soms bloedige rivaliteit was. Gedurende deze periode echter ontwikkelde de Griekse cultuur zich, wat de wereld voor altijd zou veranderen.

De verschillende stadstaten van Griekenland kregen de macht over het hele land en breidden door veroveringen hun grenzen uit (zie opmerking 1 over Athene bij Hand. 17:15)⁴. Filippus van Macedonië (zie nogmaals opmerking 1 bij Hand. 16:9) veroverde Griekenland in 359 v.C. en tijdens de regering van zijn zoon Alexander de Grote bereikte Griekenland, als onderdeel van het Macedonische rijk, zijn grootste omvang, waarbij het Perzische rijk werd veroverd en het zich helemaal tot India uitstreekte.

Griekenland kwam omstreeks 200 v.C. onder Romeinse invloed, maar omdat het land rebelleerde, werd het door Rome veroverd en een officieel gebied van het

Romeinse rijk gemaakt. De culturele invloed van Griekenland bleef zich echter gelden. Grieks was de algemene taal in de tijd van het Nieuwe Testament (zie opmerking 1 over Korinte bij Hand. 18:1)⁵.

3 En toen hij daar drie maanden vertoefd had en de Joden een aanslag tegen hem smeedden, terwijl hij op het punt stond om over zee naar Syrië te gaan, kwam hij tot het besluit door Macedonië terug te keren.

4 En Sopater, de zoon van Pyrrus, uit Berea, en van de Tessalonicenzen Aristarchus en Secundus, en Gajus uit Derbe en Timoteüs, en uit Asia Tychikus en Trofimius, vergezelden hem.

Opmerking 3 bij Handelingen 20:4: De naam Sopater betekent "van goede afkomst". Deze man was één van de bekeerlingen van Paulus in Berea (zie opmerking 1 bij Hand. 17:10)⁶ tijdens zijn tweede zendingsreis (zie opmerking 1 bij Hand. 18:22)⁷. Dit vers laat zien dat Sopater Paulus vergezelde naar Asia (zie opmerking 3 bij Hand. 16:6)⁸ op zijn derde zendingsreis. Sommigen denken dat de Sosipater van Romeinen 16:21 dezelfde man is,⁹ maar hiervoor is geen schriftuurlijk bewijs.

Opmerking 4 bij Handelingen 20:4: Dit is de enige keer in de Schrift dat Secundus wordt genoemd. De naam betekent tweede, of volgende.

Opmerking 5 bij Handelingen 20:4: Dit is niet dezelfde Gajus die uit Macedonië kwam en in Handelingen 19:29 werd genoemd (zie opmerking 4 bij Hand. 19:29)¹⁰.

Opmerking 6 bij Handelingen 20:4: Tychicus wordt vier keer genoemd in de Schrift (Hand. 20:4; Ef. 6:21; Kol. 4:7; 2 Tim. 4:12; Titus. 3:12)¹¹.

Tychicus was een Christen uit Asia (zie nogmaals opmerking 3 bij Hand. 16:6) die Paulus op zijn reizen vergezelde. Hij wordt in de Schrift voor het eerst genoemd in dit vers waar hij met anderen van Macedonië (zie opmerking 1 bij Hand. 16:9)¹² naar Troas (zie opmerking 7 bij Hand. 16:8)¹³ in Asia reist gedurende de derde zendingsreis van Paulus.

In Efeze 6:21 noemt Paulus Tychicus "een geliefde broeder en getrouwe dienaar in de Heer". Tychicus was bij Paulus toen die in Rome in de gevangenis zat, wat blijkt uit het feit dat Tychicus twee brieven die Paulus in Rome schreef overbracht (Ef. 6:21 en Kol. 4:7) en hij was vertrouwd met alles wat Paulus deed. Paulus stuurde Tychicus ook van Rome naar Efeze (2 Tim. 4:12) en hij had het erover om Tychicus of Artemas naar Titus in Kreta te zenden (zie opmerking 18 bij Hand. 2:11)¹⁴.

Opmerking 7 bij Handelingen 20:4: Trofimius was een Christen uit Efeze (Hand. 21:29)¹⁵ en zie opmerking 3 bij Hand. 18:19)¹⁶ die Paulus op zijn derde zendingsreis vergezelde. Paulus liet Trofimius ziek achter in de haven Milete (2 Tim. 4:20)¹⁷. Trofimius kan echter niet lang ziek zijn geweest, omdat hij dezelfde tijd als Paulus in Jeruzalem was en Paulus er vals van werd beschuldigd dat hij Trofimius in de tempel had gebracht (Hand. 21:29).

5 Dezen waren echter vooruitgereisd en wachtten ons te Troas op.

6 Maar wij voeren na de dagen der ongezuurde broden van Filippi af en kwamen binnen vijf dagen bij hen te Troas aan, waar wij zeven dagen doorbrachten.

7 En toen wij op de eerste dag der week samengekomen waren om brood te breken, hield Paulus een toespraak tot hen en, daar hij van plan was de volgende dag te vertrekken, zette hij zijn rede voort tot middernacht.

Opmerking 1 bij Handelingen 20:7: Dit verwijst waarschijnlijk naar het avondmaal, (Matt. 26:26-29; Marc. 14:22-25; Luc. 22:19-20)¹⁸, omdat in 1 Kor. 10:16¹⁹ dezelfde woorden "het breken van het brood" worden gebruikt die duidelijk naar het avondmaal verwijzen.

Opmerking 2 bij Handelingen 20:7: Deze toespraak van Paulus kon wel zes uur of nog langer hebben geduurd. Nadat Eutyclus uit de dood was opgewekt, ging Paulus weer spreken tot de morgenstond, wat zijn toespraak op twaalf uur of langer bracht.

Dit is niet de enige keer dat Paulus "lang van stof" was. Lucas zei in Handelingen 28:23²⁰ dat Paulus de mensen van de vroege ochtend tot de avond toe uit het Woord van God leerde. Jezus had ook een aantal van dit soort marathonsessies, zoals die waar de mensen alles achterlieten en naar Hem toekwamen voor drie dagen onderwijs (Matt. 15:32; Marc. 8:1-3)²¹.

Dit zegt behoorlijk veel over de kracht waarin Jezus en Paulus onderwezen. Tegenwoordig zouden de mensen ook urenlang achter elkaar blijven zitten als de kracht van God werkzaam was om in al hun behoeften te voorzien. Lange preken hebben weinig zin als er geen kracht aanwezig is. Het heeft echter ook weinig zin het kort te houden als de kracht van God beweegt.

8 En er waren verscheidene lampen in de bovenzaal, waar wij vergaderd waren.

9 En een zekere jonge man, genaamd Eutyclus, zat in de vensterbank, en door een diepe slaap bevangen, viel hij, toen Paulus zo lang sprak, door de slaap overmand, van de derde verdieping naar beneden en werd dood opgenomen.

Opmerking 3 bij Handelingen 20:9: De naam Eutyclus betekent "fortuinlijk" wat in zijn geval zeker waar was. Zoals hier verhaald, viel hij tijdens de toespraak van Paulus in slaap en viel hij van de vensterbank waarin hij zat. Hij werd dood verklaard (vers 9), maar Paulus wekte hem op uit de dood (vers 10).

Opmerking 4 bij Handelingen 20:9: Omdat er staat dat Eutyclus door een diepe slaap werd bevangen geeft dit aan dat hij niet even wegdommelde. Hij had al enige tijd geslapen. Dit zegt wel iets over de manier waarop de diensten in de gemeente van de eerste eeuw togingen.

Er was geen koster die hem op het hoofd sloeg omdat hij ging slapen en er wordt ook niet genoemd dat de Heilige Geest bedroefd was dat iemand ging slapen, waardoor Paulus niet meer kon prediken. Paulus bestrafte Eutyclus niet omdat hij in slaap was gevallen en hij liet hem ook niet dood als een voorbeeld voor anderen die de euvele moed hadden om te gaan slapen terwijl hij sprak.

In de bedieningen van Jezus en Paulus zou gelachen worden over veel van onze opvattingen over wat hoort in een kerk. Er waren voortdurend mensen die hen uitjouwden als ze aan het spreken waren en het is zeker dat er veel rumoer was toen Jezus sprak en mannen, vrouwen en kinderen drie dagen lang bij Hem bleven.

De Heilige Geest is niet zo prikkelbaar zoals velen Hem hebben afgeschilderd. Als de kracht van God niet werkbaar is, dan gaat de aandacht van mensen naar onbelangrijke dingen.

10 Doch Paulus kwam naar beneden, wierp zich op hem, en sloeg de armen om hem heen, en zeide: Maakt geen misbaar, want er is leven in hem.

Opmerking 5 bij Handelingen 20:10: Sommige mensen hebben beargumenteerd dat deze jongeman niet werkelijk dood was, maar bijna dood, omdat Paulus zei dat er leven in hem was. Paulus zei dit echter nadat hij Eutyclus had omhelsd, net zoals Elia en Elisa hadden gedaan toen ze mensen uit de dood opwekten.

Als Paulus eenvoudigweg had gemerkt dat Eutyclus nog in leven was toen hij hem omhelsde, dan zou er geen verklaring geweest zijn voor dit wonderbaarlijke herstel. Nee, er is geen reden eraan te twijfelen dat Eutyclus dood was en dat God hem, door het geloof van Paulus, uit de dood opwekte.

11 En bovengekomen, brak hij brood en at, en hij sprak nog lang met hen, tot de morgenstond, en zo vertrok hij.

12 En zij brachten de jongen levend weg, en werden buitengewoon bemoedigd.

13 Maar wij gingen vooruit aan boord en voeren naar Assus om Paulus daar op te nemen, want zo had hij het beschikt, daar hij zelf te voet wilde gaan.

Opmerking 1 bij Handelingen 20:13: Assus was de zeehaven van Mysië (zie opmerking 4 bij Hand. 16:7)²² en lag even ten zuidwesten van Troas (zie nogmaals opmerking 7 bij Hand. 16:8). De kustweg van Troas naar Assus die Paulus naar alle waarschijnlijkheid nam is ongeveer 32 km. Een vroegere geograaf, Strabo geheten, beschreef de haven van Assus als gelegen op een steile heuvel die meer dan 200 meter hoog was. Aristoteles bracht enige tijd door in Assus in een Platonische school voor filosofie.

14 En toen hij zich te Assus bij ons voegde, namen wij hem aan boord en gingen naar Mitylene;

Opmerking 2 bij Handelingen 20:14: Mitylene was de hoofdstad van het eiland Lesbos dat in de Egeïsche Zee lag, vlak voor de kust van Asia. Het lag op het zuidoostelijk gedeelte van het eiland en had een indrukwekkende haven. Tegenwoordig heet de plaats Mytilini.

15 en, vandaar weggevaren, kwamen wij de volgende dag voor Chios en de daaropvolgende staken wij over naar Samos, en de dag daarna kwamen wij te Milete.

Opmerking 3 bij Handelingen 20:15: Chios is een groot eiland in de Egeïsche Zee voor de kust van wat destijds Asia heette. Het lag ten zuiden van Lesbos en Mitylene (zie opmerking 2 bij Hand. 20:14) en werd gescheiden van het vasteland van Asia door een zee-engte die op sommige plaatsen slechts 8 km breed was. Het eiland is van noord naar zuid ongeveer 48 km lang en 10 tot 20 km breed.

Homerus zou in Chios geboren zijn. In de vijfde eeuw voor Christus werden de inwoners van Chios beschouwd als de rijkste Grieken.

Opmerking 4 bij Handelingen 20:15: Samos was een eiland voor de westkust van Klein-Azië (in het Nieuwe Testament Asia genoemd) in de Egeïsche Zee. Het is 55 km lang en 18 km breed en wordt van het vasteland gescheiden door een zee-engte van slechts 1,5 km.

Opmerking 5 bij Handelingen 20:15: Vgl. Statenvertaling: *En van daar afgescheept zijnde, kwamen wij de volgende dag tegenover Chíos, en de dag daarop legden wij aan te Samos, en bleven te Trogyllion, en de dag daaraan kwamen wij te Miléte.*

Trogyllion lag op het vasteland van Klein-Azië, ongeveer 55 km ten zuiden van Efeze, aan dezelfde zeestraat die het vasteland van het eiland Samos scheidde (zie opmerking 5 bij dit vers). Paulus bracht hier aan het eind van zijn derde zendingsreis een nacht door, toen hij onderweg was naar Jeruzalem. Er is een ankerplaats die de haven van Paulus wordt genoemd.

Opmerking 6 bij Handelingen 20:15: Milete was een stad aan de kust van Klein-Azië, ongeveer 55 km ten zuiden van Efeze. Paulus kwam tegen het einde van zijn derde zendingsreis in Milete aan en ontbood de oudsten van de gemeente te Efeze (zie nogmaals opmerking 3 bij Hand. 18:19) naar Milete om hen te bemoedigen en om afscheid van hen te nemen. Paulus liet Trofimus ziek achter in Milete (zie opmerking 6 bij Hand. 20:4).

16 Want Paulus had zich voorgenomen Efeze voorbij te varen om geen tijd in Asia te verliezen, want hij haastte zich om, zo mogelijk, op de Pinksterdag te Jeruzalem te zijn.

17 Maar hij zond iemand van Milete naar Efeze en ontbood de oudsten der gemeente;

18 en toen zij bij hem gekomen waren, zeide hij tot hen: Gij weet, hoe ik van de eerste dag aan, dat ik in Asia voet aan wal zette, al die tijd onder u verkeerd heb,

Opmerking 1 bij Handelingen 20:18: Paulus was tijdens het tweede deel van zijn tweede zendingsreis naar Klein-Azië, of wat in het Nieuwe Testament Asia wordt genoemd (zie nogmaals opmerking 3 bij Hand. 16:6), gekomen (zie nogmaals opmerking 1 bij Hand. 18:22). De Heilige Geest verbood hem echter om toen het woord in Asia te prediken (Hand. 16:6)²³ en leidde hem in plaats daarvan naar Filippi in Europa (Hand. 16:9-12)²⁴. Ongeveer twee jaar later, nog steeds tijdens zijn tweede zendingsreis, diende Paulus een korte tijd in de synagoge van Efeze (Hand. 18:19-21)²⁵.

In dit geval, toen Paulus de leiders van de gemeente van Efeze toesprak, verwees hij waarschijnlijk naar zijn derde zendingsreis, toen hij drie jaar in Efeze diende (Hand. 20:31), wat het langste verblijf waar dan ook is geweest.

19 dienende de Here met alle ootmoed, onder tranen en beproevingen, die mij overkwamen door de aanslagen der Joden;

Opmerking 2 bij Handelingen 20:19: In zekere zin schepte Paulus op over zijn eigen nederigheid, maar ons onderwijs hierover is verkeerd, niet het voorbeeld van Paulus. Iemand kan nederig zijn en dit weten. Let erop dat Mozes over zichzelf schreef dat hij een zeer zachtmoedig man was, meer dan enig mens op de aardbodem (Num. 12:3)²⁶.

Opmerking 3 bij Handelingen 20:19: Gedurende het driejarig verblijf van Paulus in Efeze wordt slechts één keer melding gemaakt dat hij openlijk werd aangevallen (Hand. 19:23-41)²⁷ en dat was door Demetrius, de zilversmid, en niet door de Joden. Het is daarom zeker, door wat Paulus hier verklaart, dat hij veel vervolgingen te verduren had, die niet in de Schrift worden genoemd.

20 hoe ik niets nagelaten heb van hetgeen nuttig was om u te verkondigen en te leren in het openbaar en binnenshuis,

21 Joden en Grieken betuigende zich te bekeren tot God en te geloven in onze Here Jezus.

22 En zie, nu reis ik, gebonden door de Geest, naar Jeruzalem, niet wetende wat mij daar overkomen zal,

23 behalve dat de heilige Geest mij van stad tot stad betuigt en zegt, dat mij boeien en verdrukkingen te wachten staan.

24 Maar ik tel mijn leven niet en acht het niet kostbaar voor mijzelf, als ik slechts mijn loopbaan mag ten einde brengen en de bediening, die ik van de Here Jezus ontvangen heb om het evangelie der genade Gods te betuigen.

Opmerking 4 bij Handelingen 20:24: Het tegenovergestelde van de verklaring van Paulus is ook waar. Wie zijn leven wel kostbaar acht voor zichzelf, zal zijn loopbaan niet met vreugde beëindigen. Alleen als we onze levens in Jezus verliezen, vinden we de vreugde van hoe God het leven bedoelde (Matt. 16:24-25; Marc. 8:34-35; Luc. 9:23-24)²⁸.

Opmerking 5 bij Handelingen 20:24: Als dit vers wordt vergeleken met Gal. 1:6²⁹ dan is het zeer duidelijk dat het evangelie de genade van God is en de genade van God het evangelie is. Het woord "evangelie" komt van het Griekse woord "euangelion" wat "goede boodschap of goed nieuws" betekent. Alleen in de genade (onverdiende gunst) van God is er goed nieuws.

In veel gevallen is de religieuze kerk de boodschapper geworden van de morele wetten van God en het "slechte nieuws" dat er beslist een oordeel komt als er geen berouw is. Hoewel dat zeker wel waar is, is dat niet het goede nieuws van het evangelie. Het is het evangelie dat de kracht van God is tot behoud (Rom. 1:16)³⁰. Bewustzijn van onze zondigheid en de noodzaak voor een Redder is zeker wezenlijk, maar als het goede nieuws van Gods genade wordt weggelaten, dan doodt en veroordeelt de kennis van zonden (2 Kor. 3:7, 9)³¹, brengt een

schuldgevoel voort (Rom. 3:19)³² en brengt de mens feitelijk nog meer onder de heerschappij van zonde (Rom. 6:14)³³.

Om mensen te vertellen dat ze zondig zijn en dat God zonde haat is niet het evangelie. Het evangelie is het goede nieuws dat, hoewel we zondaars zijn en Gods toorn verdienen, God ons zo lief heeft dat Hij Zijn Zoon zond als onze plaatsvervanger, die onze straf droeg, zodat wij geheel rechtvaardig zouden worden gemaakt voor Zijn aangezicht, gebaseerd op ons geloof in het volbrachte werk van Christus en niet op grond van onze eigen prestaties.

Op deze manier ontvangen we niet alleen de wedergeboorte, maar het is ook de enige manier om met God te blijven wandelen nadat we onze redding hebben ervaren (Kol. 2:6)³⁴. De Galaten begonnen hun relatie met God door geloof in wat Jezus voor hen had gedaan, maar werden later misleid omdat ze dachten dat terwijl ze in het Christelijke leven groeiden, hun wandel met de Heer afhankelijk was van hun eigen heilige daden. Paulus noemde dit "betoverd" (Gal. 3:1)³⁵.

Tegenwoordig beginnen sommige mensen ook hun Christelijk leven in volkomen afhankelijkheid van een Redder, maar gaandeweg krijgen ze de overtuiging dat als hun heiligheid niet wordt toegevoegd aan hun geloof in Jezus, God niet in hun levens zal bewegen. Dat zal niet werken. Dat is niet het evangelie van de genade van God. "Zoals gij Christus Jezus, de Here, aanvaard hebt, wandelt in Hem."

25 En nu, zie, ik weet, dat gij allen, onder wie ik rondgereisd heb met de prediking van het Koninkrijk, mijn aangezicht niet meer zien zult.

Opmerking 6 bij Handelingen 20:25: Paulus werd niet onwetend gelaten van wat er met hem zou gebeuren. Hij wist door zijn gemeenschap met de Heilige Geest dat hij niet naar Efeze terug zou komen. Hij wist niet de details (vers 22), maar hij wist het globale plan (vers 23). Op deze manier illustreert Paulus hoe de Heer ons toekomstige dingen laat zien (Joh. 16:13) en daagt iedere gelovige uit om te wandelen in deze bediening van de Heilige Geest, waar helaas weinig uit geput wordt (zie opmerking 83 bij Joh. 16:13)³⁶.

26 Daarom verklaar ik u op de dag van heden, dat ik rein ben van aller bloed;

27 want ik heb niet nagelaten u al de raad Gods te verkondigen.

28 Ziet dan toe op uzelf en op de gehele kudde, waarover de heilige Geest u tot opzieners gesteld heeft, om de gemeente Gods te weiden, die Hij Zich door het bloed van zijn Eigene verworven heeft.

Opmerking 7 bij Handelingen 20:28: Het woord dat hier met "opzieners" is vertaald, is het Griekse woord "episkopos", dat ook in Fil. 1:1; 1 Tim. 3:2; Titus 1:7 met opziener is vertaald en in 1 Petr. 2:25 met hoeder.³⁷ Dit maakt duidelijk wat de taak van een opziener is. Hij overziet het werk van de lokale gemeente.

Opmerking 8 bij Handelingen 20:28: Paulus waarschuwt deze leiders dat er geestelijk moeilijke tijden zullen komen voor de gelovigen van Efeze omdat er valse leerstellingen zullen worden onderwezen. Hoewel de Heer de leiders van de zeven Aziatische gemeenten bestrafte omdat ze niet afrekenden met degenen die hun mensen besmetten (en Efeze was één van deze gemeenten, Openb. 2:1 –

3:22), roept Paulus deze leiders op om trouw te zijn in het weiden van de gemeente van God waarover de Heilige Geest hen had aangesteld.

Net zoals in het onderwijs van Jezus over de gelijkenis van het onkruid in de akker (zie opmerking 1 bij Matt. 13:37)³⁸ is het moeilijk en gevaarlijk om valse leraren te onderscheiden. Het is veel gemakkelijker om vals onderwijs te onderscheiden. Onze eerste aanval tegen vals onderwijs is waarachtig onderwijs, waar Paulus hier een eersteklas voorbeeld van geeft. Er is een plek voor degenen in leiderschap om mensen te bestraffen, maar we zouden veel minder aanleiding daartoe hebben als we trouw waren in het onderwijzen van het Woord.

29 Zelf weet ik, dat na mijn heengaan grimmige wolven bij u zullen binnenkomen, die de kudde niet zullen sparen;

Opmerking 9 bij Handelingen 20:29: Als Paulus wist dat deze verschrikkelijke dingen in de gemeente van Efeze zouden gebeuren nadat hij weggegaan was, waarom bestrafte hij dan niet de duivel om hem ervan te weerhouden? Omdat hij geen gezag had om dit te doen.

Sommige mensen zijn zover gegaan in hun gezag over de duivel te nemen, dat zij iedereen die problemen heeft bekritisieren. Vergeleken met die standaard zou Paulus zeker schuldig zijn geweest. De waarheid is echter dat ons niet is beloofd dat we geen strijd zouden hebben, maar dat we de mogelijkheid hebben iedere strijd te winnen. Als de wil van mensen er echter bij betrokken is, dan kunnen we niet voorkomen dat hen kwade dingen overkomen. Ze hebben een keuze.

Paulus droeg deze oudsten op om trouw te zijn in het weiden van Gods gemeente, wat de beste bescherming was tegen de aanvallen van satan. Dit werkte zo goed dat uit historische verslagen blijkt dat er wel 70.000 tot 100.000 mensen in de gemeente van Efeze waren gedurende de tijd dat Timoteüs daar opziener was (zie nogmaals opmerking 1 bij Hand. 16:1).

De gemeente van Efeze gedijde echter niet omdat Paulus degene was die deze gemeente had gesticht of omdat Timoteüs de opziener was. Het was omdat de mensen zelf geloofden wat Paulus en Timoteüs spraken. Binnen een paar honderd jaar stierf de gemeente van Efeze echter bijna uit omdat Gods woord niet meer werd onderwezen en geloofd.

30 en uit uw eigen midden zullen mannen opstaan, die verkeerde dingen spreken om de discipelen achter zich aan te trekken.

Opmerking 10 bij Handelingen 20:30: Dit is een verschrikkelijke profetie! Paulus zegt hier dat sommigen van de mannen die hier voor hem stonden en die hij waarschijnlijk had uitgekozen en aangesteld degenen zouden worden die satan zou gebruiken om verkeerde dingen te spreken en een splitsing in de gemeente van Efeze te veroorzaken.

Het is een verkeerde opvatting om te denken dat als iemand werkelijk een man of vrouw van God is, ze nooit iemand in een leiderschapspositie zullen aanstellen die later verkeerd uitpakt. Zelfs één van de twaalf discipelen van Jezus verkocht

zichzelf aan de duivel. Zowel de Bijbelse als de wereldse geschiedenis kent talloze voorbeelden van mensen die uit zuivere motieven begonnen, maar die verdorven werden toen ze succes weg kregen.

Opmerking 11 bij Handelingen 20:30: Weer zien we dat trots, of het verhogen van jezelf, ten grondslag ligt aan alle verdeeldheid (Spr. 13:10)³⁹. Dit veroorzaakte dat de Farizeeën Jezus en de apostelen vervolgden (zie opmerking 2 bij Hand. 4:17⁴⁰ en opmerking 1 bij Hand. 5:17)⁴¹, en dit veroorzaakt ook twisten in de tegenwoordige gemeente.

31 Waakt dan en herinnert u, dat ik drie jaren lang nacht en dag niet heb opgehouden ieder afzonderlijk onder tranen terecht te wijzen.

Opmerking 12 bij Handelingen 20:31: In Handelingen 19:8 staat dat Paulus drie maanden in de Joodse synagogen in Efeze sprak.⁴² Toen scheidde Paulus degenen die in Jezus geloofden af van de synagoge en sprak hij twee jaar in de gehoorzaal van Tyrannus (Hand. 19:9-10)⁴³, wat zijn totale bediening in Efeze op twee jaar en drie maanden brengt. Daarom worden in Handelingen 19 geen bijzonderheden gegeven over de negen maanden van de bediening van Paulus.

32 En nu, ik draag u op aan de Here en het woord zijner genade, aan Hem, die bij machte is te bouwen en het erfdeel te geven onder alle geheiligden.

Opmerking 13 bij Handelingen 20:32: Het Griekse woord dat hier met "opdragen" is vertaald is "paratithemi" wat "dichtbij zetten, bij iemand plaatsen, toevertrouwen" betekent. Het is hetzelfde woord dat Jezus gebruikte toen Hij zei: "Vader, in Uw handen beveel ik Mijn geest." (Luc. 23:46)⁴⁴ Paulus vertrouwde deze mannen en hun bediening toe aan het evangelie (zie opmerking 5 bij Hand. 20:24) dat hij aan hen had gepredikt. Uiteindelijk is het Gods woord dat ons opbouwt en ons een erfdeel onder alle geheiligden geeft.

Opmerking 4 bij Handelingen 20:32: Het Griekse woord dat hier vertaald wordt als "bouwen" is "epoikodomeo" wat betekent "oprichten, opbouwen in geloof zoals je een huis bouwt". Het komt van dezelfde stam als het woord "oikodome" dat achttien keer in het Nieuwe Testament is vertaald als "opbouwen" of een variatie daarvan.

Daarom zijn Gods liefde (1 Kor. 8:1; Ef. 4:16)⁴⁵, het woord van Zijn genade (Hand. 20:32), vrede bij vervolging (Hand. 9:31)⁴⁶, geloof (1 Tim. 1:4)⁴⁷, de gaven van de Heilige Geest (1 Kor. 14:3-5, 12, 26)⁴⁸ en de gaven der bediening (Ef. 4:11-12)⁴⁹ bouwstenen om het lichaam van Christus op te bouwen.

33 Ik heb niemands zilver of goud of kleding begeerd;

34 zelf weet gij, dat deze handen in mijn behoeften en in die van hen, die bij mij waren, hebben voorzien.

35 Ik heb u in alles getoond, dat men door zo te arbeiden zich de zwakken moet aantrekken en zich de woorden van de Here Jezus herinneren, die zelf gezegd heeft: Het is zaliger te geven dan te ontvangen.

Opmerking 15 bij Handelingen 20:35: In de evangeliën wordt nergens genoemd dat Jezus dit had gezegd. Daarom weten we niet waar of wanneer Hij dit had gezegd, maar de waarheid van deze verklaring is krachtig en het is erg belangrijk dat Paulus deze kennis aan ons meedeelde.

36 En toen hij dit gezegd had, boog hij de knieën en heeft hij met hen allen gebeden.

37 En zij barstten allen in groot geweën uit en vielen Paulus om de hals en kusten hem herhaaldelijk,

Opmerking 16 bij Handelingen 20:37: Dit vers noemt met name dat ze allemaal weenden, Paulus om de hals vielen en hem kusten, zelfs degenen die na zijn vertrek verkeerde dingen zouden spreken en de discipelen achter zich aan zouden trekken (vers 30). Dit illustreert nogmaals dat mensen die eens oprecht waren (zie opmerking 10 bij Hand. 20:30) misleid en bedrogen kunnen worden.

38 het meest bedroefd over het woord, dat hij gesproken had, dat zij zijn aangezicht niet meer zien zouden. En zij deden hem uitgeleide naar het schip.

Eindnoten Handelingen 20:

(Om in Word terug te gaan: zet de cursor in de eindnoot, klik rechts, kies "Ga naar eindnoot")

¹ *Hand. 16:1 En hij kwam ook te Derbe en te Lystra. En zie, er was daar een zeker discipel, genaamd Timoteüs, de zoon van een gelovige Joodse vrouw, maar van een Griekse vader,*

Opmerking 1 bij Handelingen 16:1: Dit is de eerste keer dat Timoteüs in de Schrift wordt genoemd. Uit dit vers kunnen we opmaken dat Timoteüs uit het gebied Lystra en Derbe kwam, dat zijn moeder Joodse was en dat zijn vader een Griek of heiden was (zie opmerking 45 bij Matt. 6:32). Paulus besneed Timoteüs "ter wille van de Joden" (zie opmerking bij vers 3).

Omdat Paulus Timoteüs zijn "geliefd kind" noemt (1 Kor. 4:17) en "mijn waar kind in het geloof" (1 Tim. 1:2) werd verondersteld dat Paulus zelf Timoteüs tot geloof in de Heer had gebracht op zijn eerste zendingsreis. Paulus noemt echter in 2 Tim. 1:5 dat de grootmoeder van Timoteüs, Loïs, en zijn moeder Eunike eerst geloofd hadden, dus het is mogelijk dat zij tijdens de eerste zendingsreis van Paulus waren bekeerd en dat zij toen hun geloof met Timoteüs deelden. In ieder geval was het vanwege het getuigenis van Paulus dat Timoteüs wedergeboren werd.

Paulus koos Timoteüs om met hem te reizen op zijn tweede zendingsreis. In de beschrijving van deze tweede reis wordt slechts vluchtig naar Timoteüs verwezen, maar het is duidelijk dat hij Paulus vergezelde naar Filippi, Tessalonica, Berea, Korinte en Efeze (Hand. 17:14-15; 18:5). Timoteüs was ook met Paulus op zijn derde zendingsreis en Paulus stuurde hem vanuit Efeze naar Macedonië (Hand. 19:22). Klaarblijkelijk voegde Timoteüs zich in Efeze weer bij Paulus en zijn gezelschap, omdat Paulus er bij Timoteüs op aandrong om in Efeze te blijven terwijl hij naar Macedonië ging (1 Tim. 1:3). Later vergezelde Timoteüs Paulus naar Griekenland, omdat hij bij Paulus was toen hij Griekenland verliet en via Macedonië terugging naar Asia (Hand. 20:4).

In het boek Handelingen wordt verder niet vermeld of Timoteüs wel of niet bij Paulus was tijdens diens gevangenschap. In drie brieven die Paulus in de gevangenis schreef staat echter dat ze van Paulus en Timoteüs zijn (Fil. 1:1; Kol. 1:1; Filemon 1:1) en Paulus schreef vanuit de gevangenis dat hij Timoteüs naar Filippi zou zenden (Fil. 2:19) wat erop duidt dat Timoteüs inderdaad bij hem was.

Paulus gaf hoger op van Timoteüs dan van iemand anders die met hem diende (Fil. 2:20-22). Als oudste had Paulus Timoteüs de handen opgelegd en hem tot de bediening gewijd (1 Tim. 1:18; 4:14; 2 Tim. 1:6).

Timoteüs was nog een jonge man toen Paulus hem aanstelde over een zeer grote gemeente in Efeze (1 Tim. 4:12). Uit Hebr. 13:23 kunnen we opmaken dat Timoteüs op een gegeven ogenblik gevangen was genomen en daarna vrijgelaten. Vanaf zijn vroege jeugd was Timoteüs onderwezen in het Woord van God (2 Tim. 3:15).

² *Hand. 18:12 Maar toen Gallio landvoogd van Achaje was, keerden zich de Joden als één man tegen Paulus en brachten hem voor de rechterstoel,*

Opmerking 11 bij Handelingen 18:12: Achaje was oorspronkelijk een staat in Griekenland. Toen de Romeinen Griekenland veroverden, verdeelden ze het land in twee provincies, Macedonië (zie opmerking 1 bij Hand. 16:9) en Achaje. Achaje was de zuidelijke provincie en had Korinte (zie opmerking 1 bij Hand. 18:1) als hoofdstad.

³ Gen. 10:4-5 En de zonen van Javan waren Elisa, Tarsis, de Kittiers en de Dodanieten. Naar dezen zijn de kustlanden der volken in hun landen verdeeld, elk naar zijn taal, naar hun geslachten, onder hun volken.

⁴ *Hand. 17:15 En Paulus' geleiders brachten hem te Athene en vertrokken met de opdracht aan Silas en Timoteüs om zo spoedig mogelijk bij hem te komen.*

Opmerking 1 bij Handelingen 17:15: Athene was een oude stad die naar de beschermgodin van die stad, Athena, was vernoemd. De stad lag rondom de heuvel die Acropolis wordt genoemd (wat top of hoogste punt van de stad betekent), die 156 meter hoog is. De stad lag ongeveer 8 km van de Egeïsche Zee en was met lange muren verbonden aan de havenstad Piraeus.

De Atheners, geallieerd met Sparta, bereikten het hoogtepunt van hun militaire macht met opeenvolgende overwinningen in 490 v.C. op de Perzische koning Darius en in 480 v.C. op zijn zoon Xerxes. Sparta veroverde Athene echter in 404 v.C., waarmee de overheersing van de Atheense staat ophield. Daarna werd Athene veroverd door Filippus II en de zoon van Filippus, Alexander de Grote, breidde het Griekse rijk, waar Athene deel van uitmaakte, uit, helemaal tot India en in het zuiden tot Egypte. In 86 v.C. nam de Romeinse generaal Sulla Athene in bezit.

Veel groter nog dan de politieke invloed van Athene was de culturele invloed. In weerwil van de politieke meevallers bleef Athene het culturele centrum van de voorchristelijke wereld. De bezettende Romeinen stuurden hun veelbelovende studenten naar Athene om daar te studeren en smolten daarmee de Griekse en Romeinse cultuur samen. De Griekse taal heeft veel woorden toegevoegd in iedere belangrijke taal ter wereld. Bekende namen in de Griekse literatuur en filosofie tijdens de gouden eeuw van Pericles, de heerser van Athene, zijn Homerus, Socrates, Plato, Aristoteles en Hippocrates die de vader der medicijnen wordt genoemd.

Dit is het Athene dat Paulus bezocht. De grootsheid van Athene was zichtbaar in de tempels die op de Acropolis waren gebouwd, zoals de tempel van Athena, het Partenon. Toch was Paulus bedroefd toen hij

zag dat de stad geheel aan afgoderij was gewijd (vers 16). Ongetwijfeld verwees hij in zijn verklaringen aan de Korintiërs, zoals in 1 Kor. 1:18-25 staat, ook naar de mensen van Athene, want Korinte lag niet zo ver van Athene vandaan.

Historici uit de tweede eeuw na Christus, zoals Pausanias en Philostratus, hebben het bestaan van het altaar aan de onbekende God (vers 23) bevestigd. Ze gaven aan dat dit altaar langs de weg van de havenstad Piraeus naar de stad Athene stond, en ook op andere plaatsen in de stad werd aangetroffen. Pausanias vervolgt met te zeggen dat de Atheners alle anderen overtroffen in de aandacht die zij aan de goden gaven.

Athene bestaat tegenwoordig nog steeds als de hoofdstad van het moderne Griekenland en heeft een inwonertal van ongeveer 2,5 miljoen mensen.

⁵ *Hand. 18:1 Daarna verliet hij Athene en kwam te Korinte.*

Opmerking 1 bij Handelingen 18:1: Korinte was de hoofdstad van heel Achaje (zie opmerking 11 bij Hand. 18:12). Het lag ruim 70 km ten zuidwesten van Athene (zie opmerking 1 bij Hand. 17:15) en ongeveer 530 km ten zuidwesten van het huidige Istanbul. Het was een belangrijk commercieel centrum gelegen aan de Isthmos, een landengte die de Peloponnesus en Attica verbindt en had havens aan zowel de Ionische als de Egeïsche Zee.

Samen met geheel Griekenland werd Korinte in 196 v.C. door de Romeinen onafhankelijk verklaard, maar als gevolg van hun rebellie in 146 v.C. brandde de Romeinse consul Mummius de stad tot op de grond toe af. Julius Caesar herbouwde de stad in 44 v.C. en er wordt geschat dat tegen de tijd dat Paulus de stad bezocht, er ongeveer 250.000 vrijen en 400.000 slaven in Korinte woonden.

Korinte was te vergelijken met Athene voor wat betreft de cultuur en aanbidding van vele goden. Er was de beroemde tempel van Apollo die dateerde van de zesde eeuw voor Christus en een tempel die aan Afrodite was gewijd (dezelfde godin als de Astartes van Richteren 2:13 en de Latijnse Venus), de godin van liefde. De aanbidder van Afrodite praktiseerden religieuze prostitutie met 1000 heidense priesteressen-prostituties die in de tempel dienden.

De stad Korinte was zo vergeven van zedeloosheid dat de uitdrukking "op z'n Korinthisch leven" de betekenis had van "zedeloosheid bedrijven". Vanwege de welig tierende zedeloosheid in de stad en het feit dat velen in de Korintische gemeente aan die levensstijl hadden deelgenomen en er nog steeds door beïnvloed werden, nam de apostel er behoorlijk wat tijd voor om dit onderwerp met hen te behandelen (1 Kor. 5 & 7).

Het is vrij zeker dat Paulus in 52 AD in Korinte arriveerde, omdat vermeld wordt dat keizer Claudius bevolen had dat alle Joden Rome moesten verlaten (zie opmerking 2 bij Hand. 18:2). Paulus bleef achttien maanden in Korinte (vers 11) en verbleef bij een Joods echtpaar, Aquila (zie opmerking 2 bij Hand. 18:2) en Priscilla (zie opmerking 3 bij Hand. 18:2), en werkte met hen samen als tentenmaker (leerbewerker) (vers 3). Een groot aantal Korintiërs kwamen tot geloof in Jezus en Paulus was in staat daar een gemeente te stichten. Hij schreef drie brieven aan de Korintiërs, waarvan wij de tweede en derde brief in onze Bijbel hebben (1 Kor. 5:9). Paulus ondervond zoveel tegenstand in de Joodse synagoge in Korinte dat hij die verliet en in het huis van Justus trok (zie opmerking 6 bij Hand. 18:7), dat naast de synagoge stond.

Eén keer kwam de Heer in de nacht door een gezicht tot Paulus en vertelde hem niet bang te zijn, maar vrijmoedig te spreken. De Heer gaf hem de belofte dat hem geen kwaad gedaan zou worden (verzen 9-10). Aan het eind van de periode van een jaar en zes maanden werd Paulus voor Gallio gebracht, de landvoogd van Achaje, maar hij werd vrijgesproken. Nadat Paulus samen met Aquila en Priscilla Korinte verliet, voer hij af naar Syrië (zie opmerking 1 bij Hand. 15:23) en predikte in Efeze (verzen 18-19). Paulus bezocht Korinte weer voor drie maanden tijdens zijn derde zendingsreis (Hand. 20:2-3).

Korinte bestaat tegenwoordig nog steeds maar ligt 5 km ten noordoosten van de vroegere plaats en heeft ongeveer 18.000 inwoners.

⁶ *Hand. 17:10 Maar de broeders zonden terstond in de nacht Paulus en Silas naar Berea, die, daar aangekomen, naar de synagoge der Joden gingen;*

Opmerking 1 bij Handelingen 17:10: Berea was een stad in het zuidwestelijke deel van Macedonië (zie nogmaals opmerking 1 bij Hand. 16:9), ongeveer 80 km ten westen van Tessalonica en 40 km landinwaarts van de Egeïsche Zee. Paulus predikte hier op zijn tweede zendingsreis en trok tweemaal door Berea op zijn derde zendingsreis (Hand. 20:1-4). De stad bestaat tegenwoordig nog steeds en wordt Veria of Beroia genoemd.

In vers 11 wordt speciaal genoemd dat de Bereanen zich gunstig onderscheidden van hun landgenoten in Tessalonica, omdat zij de Schriften onderzochten om na te gaan of het waar was wat Paulus en Silas predikten. Het resultaat was dat velen in de Heer Jezus Christus geloofden. In Handelingen 20:4 lezen we dat een medewerker van Paulus, Sopater, uit Berea kwam.

⁷ *Hand. 18:22 En hij kwam te Caesarea, ging aan land en groette de gemeente en ging naar Antiochië.*

Opmerking 1 bij Handelingen 18:22: Dit is het einde van de tweede zendingsreis van Paulus. Op deze tweede zendingsreis koos Paulus Silas als zijn metgezel in de plaats van Barnabas (Hand. 15:40). Hij keerde op zijn schreden terug door Asia (zie opmerking 3 bij Hand. 16:6) en bezocht de plaatsen waar hij op zijn eerste reis had gediend (Hand. 15:41 – 16:6). In Derbe (zie opmerking 5 bij Hand. 14:6) of Lystra (zie opmerking 4 bij Hand. 14:6) nam Paulus Timoteüs met zich mee (zie opmerking 1 bij Hand. 16:1) om als medewerker met hem te reizen.

Paulus had een gezicht dat hem naar Filippi bracht (Hand. 16:9-12) waar de eerste bekeerlingen in Europa werden gemaakt (Hand. 16:14-15, 33-34). In een gevangenis in Filippi werd de cel van Paulus en Silas geopend en hun ketenen verbroken door een aardbeving (Hand. 16:26). Paulus ging vervolgens verder naar Tessalonica (zie opmerking 3 bij Hand. 17:1), Berea (zie opmerking 1 bij Hand. 17:10), Athene (zie opmerking 1 bij Hand. 17:15), Korinte (zie opmerking 1 bij Hand. 18:1) en Efeze (zie opmerking 3 bij Hand. 18:19), voordat hij naar Jeruzalem ging en vandaar uiteindelijk terug naar Antiochië (zie opmerking 3 bij Hand. 11:19).

Op zijn tweede zendingsreis deed Paulus al de plaatsen weer aan die hij op zijn eerste reis had bezocht (zie opmerking 2 bij Hand. 14:26) en hij maakte tenminste nog 3200 km meer omdat hij door Macedonië (zie opmerking 1 bij Hand. 16:9) en Griekenland naar Jeruzalem reisde (zie opmerking 1 bij Joh. 5:1) en terug naar Antiochië (zie opmerking 3 bij Hand. 11:19). Dit bracht de totale afstand die Paulus op deze reis aflegde op meer dan 5000 km.

Paulus maakte deze tweede zendingsreis van ongeveer 51 tot 53 AD. Dit kan worden afgeleid uit het feit dat de wereldlijke geschiedenis het bevel van keizer Claudius voor de Joden om Rome te verlaten op 52 AD heeft gesteld (zie opmerking 1 bij Hand. 18:1). In Handelingen 18:2 staat dat Aquila en Priscilla net uit Rome waren gekomen vanwege dit bevel en ongeveer dezelfde tijd als Paulus in Korinte aankwamen. Hoewel de Schrift geen bijzonderheden geeft hoe lang het duurde voordat Paulus Korinte bereikte, kan worden aangenomen dat hij bijna een jaar nodig had om de ongeveer 1650 km naar Korinte af te leggen en onderweg het evangelie te prediken.

Volgens de geschiedenis was Gallio (zie opmerking 10 bij Hand. 18:12) van 51-53 AD de landvoogd van Achaje (zie opmerking 11 bij Hand. 18:12), wat het tijdstip bevestigt waarop Paulus in Korinte geweest moest zijn (Hand. 18:12). We weten dat Paulus tenminste 18 maanden in Korinte verbleef (Hand. 18:11, 18) en zich daarna naar Jeruzalem spoedde (Hand. 18:21).

⁸ *Hand. 16:6 En zij gingen door het Frygisch-Galatische land, maar werden door de heilige Geest verhinderd het woord in Asia te spreken;*

Opmerking 3 bij Handelingen 16:6: In de tijd van Paulus was Asia het gebied dat overeenkomt met westelijke gebieden van het huidige Turkije. Dit land werd begrensd door de Middellandse Zee, de Zwarte Zee en het westen van Galatië (zie opmerking 1 bij dit vers). Mysië en Bitynië waren de noordwestelijke en noordelijke gebieden van Asia. De zeven kerken, waar het boek Openbaringen aan werd geschreven, waren in Asia (Openb. 1:11).

⁹ Rom. 16:21 Mijn medearbeider Timoteüs en mijn stamgenoten Lucius, Jason en Sosipater, groeten u.

¹⁰ *Hand. 19:29 En de stad werd een en al verwarring en zij stormden als één man naar het theater en sleurden Gajus en Aristarchus, Macedonische reisgenoten van Paulus, mede.*

Opmerking 4 bij Handelingen 19:29: Dit kan niet dezelfde Gajus zijn die in Handelingen 20:4 wordt genoemd, omdat speciaal wordt vermeld dat deze Gajus uit Macedonië komt (zie opmerking 1 bij Hand. 16:9), terwijl de Gajus van Handelingen 20:4 uit Derbe kwam (zie opmerking 5 bij Hand. 14:6), wat in Asia lag (zie opmerking 3 bij Hand. 16:6).

In Romeinen 16:23 wordt ook over een Gajus gesproken, die de gastheer was van Paulus toen hij in Korinte was en over wie Paulus in 1 Kor. 1:14 sprak als één van de weinige mensen die hij in Korinte doopte.

Johannes adresseerde zijn derde brief aan een Gajus. We weten niet of dit één van de drie mannen was die hierboven worden genoemd of dat het weer een andere man was met dezelfde naam.

De enige definitieve informatie die we hebben over de Gajus die in dit vers wordt genoemd is wat in dit vers staat. Samen met Aristarchus was hij een reisgenoot van Paulus, die, bij afwezigheid van Paulus, vervolging onderging in het theater van Efeze.

¹¹ Ef. 6:21 Opdat ook gij van mij moogt weten, hoe het mij gaat, zal Tychikus, mijn geliefde broeder en getrouwe dienaar in de Here, u alles bekendmaken.

Kol. 4:7 Van al mijn omstandigheden zal Tychikus, mijn geliefde broeder en getrouwe dienaar en mededienstknecht in de Here, u op de hoogte brengen.

2 Tim. 4:12 Tychikus heb ik naar Efeze gezonden.

¹² *Hand. 16:9 En Paulus kreeg in de nacht een gezicht; er stond een Macedonisch man, die hem toeriep: Steek over naar Macedonië en help ons.*

Opmerking 1 bij Handelingen 16:9: Macedonië was het land dat net ten noorden van Achaje lag (zie opmerking 11 bij Hand. 18:12). Het besloeg het noordelijke gedeelte van wat we tegenwoordig als Griekenland kennen.

De voornaamste steden in Macedonië waren Neapolis (zie opmerking 5 bij Hand. 16:11), Filippi (zie opmerking 6 bij Handelingen 16:12), Amfipolis (zie opmerking 1 bij Hand. 17:1), Apollonia (zie opmerking 2 bij Hand. 17:1), Tessalonica (zie opmerking 3 bij Hand. 17:1) en Berea (zie opmerking 1 bij Hand. 17:10). Het land Macedonië werd voor het eerst belangrijk in 359 v.Chr., toen Filippus van Macedonië zijn land begon uit te breiden door omringende gebieden te veroveren. Zijn zoon, Alexander de Grote (336-323 v.Chr.) bracht Macedonië, of Griekenland, tot een wereldmacht, zoals in Daniël 8:5, 8, 21-23 was voorspeld. Paulus bracht het Evangelie naar Macedonië op zijn tweede zendingsreis (Hand. 15:40-19:22) en trok tenminste twee keer door dit gebied op zijn derde zendingsreis (Hand. 20:1, 3). De reisgenoten van Paulus, Gajus, Aristarchus, Sopater en Secundus, waren Macedoniërs (Hand. 19:29; 20:4).

¹³ *Hand. 16:8 en toen zij Mysië voorbij waren, kwamen zij te Troas.*

Opmerking 7 bij Handelingen 16:8: De naam Troas betekent het gebied rondom Troje, de beroemde stad van het geschrift van Homerus. Het lag eigenlijk ten zuiden van Troje. Troas was een zeehaven waar Paulus zijn Macedonische gezicht had. Op zijn derde zendingsreis was Paulus ook in Troas, en wel zeven dagen (Hand. 20:6), en toen hij in Rome in de gevangenis was, vroeg hij Timoteüs om zijn mantel te brengen die hij in Troas had achtergelaten (2 Tim. 4:13).

¹⁴ *Hand. 2:11 Kretenzen en Arabieren, wij horen hen in onze eigen taal van de grote daden Gods spreken.*

Opmerking 18 bij Handelingen 2:11: De Kretenzen waren de inwoners van het eiland Kreta in de Middellandse Zee.

¹⁵ Hand. 29:21 Want zij hadden al eerder Trofimus uit Efeze met hem in de stad gezien, en zij meenden, dat Paulus hem in de tempel had gebracht.

¹⁶ *Hand. 18:19 En zij kwamen te Efeze aan en hen daar achterlatende, ging hij zelf naar de synagoge en hield besprekingen met de Joden.*

Opmerking 3 bij Handelingen 18:19: Efeze was het belangrijkste commerciële centrum van Klein-Azië. Het was de hoofdstad van de Romeinse proconsul Azië, aan de mond van de Cayster, ongeveer 65 km ten zuidoosten van Smyrna. Het had een gunstig gelegen haven aan de Egeïsche Zee. Er waren veel beroemde redenaars en filosofen die die van de stad Athene evenaarden (zie opmerking 1 bij Hand. 17:15). De architectuur van Efeze werd in die tijd beschouwd als de mooiste ter wereld. De tempel van Artemis was vier keer zo groot als het Partenon in Athene. Het theater van Efeze was het grootste dat in vroegere tijden bekend was. Het was half rond met een diameter van ongeveer 150 meter en bood plaats aan 24.000 mensen.

Paulus bracht tijdens zijn tweede zendingsreis een kort bezoek aan Efeze en liet Aquila en Priscilla daar achter (zie opmerking 2 bij Hand. 18:2) toen hij zich naar Jeruzalem spoedde (verzen 20-21).

Op zijn derde zendingsreis had Paulus tenminste twee jaar een succesvol verblijf in Efeze (Hand. 19:10). Er werd een bloeiende gemeente gesticht waarover Timoteüs werd aangesteld als eerste opziener. Eén van de brieven van Openbaringen was geschreven aan de gemeente te Efeze. Zelfs tot in de vijfde eeuw had de gemeente te Efeze een dominerende invloed op de Christelijke wereld. In 423 AD werd het derde algemene kerkelijke concilie in Efeze gehouden. Volgens overlevering heeft de apostel Johannes zijn laatste dagen in Efeze doorgebracht.

Zoals de meeste belangrijke steden in die tijd was er veel afgoderij in Efeze met veel tempels aan verschillende goden. De belangrijkste tempel van Efeze was de tempel van de godin Artemis (zie opmerking bij Hand. 19:24) die beschouwd werd als één van de zeven wereldwonderen. Door het succes dat Paulus had met de verkondiging van het evangelie nam de aanbidding van de godin Artemis af. Dit zette kwaad bloed bij diegenen die hun kostwinning hadden uit de verkoop van haar afgodsbeelden (Hand. 19:23-27) zodat er een oproer ontstond en Paulus uiteindelijk Efeze verliet (Hand. 20:1).

Paulus schreef een brief aan de gemeente van Efeze en tegen het einde van zijn derde zendingsreis riep hij de oudsten van de gemeente bijeen om hen aanwijzingen te geven (Hand. 20:17-38).

In 262 AD werd Efeze verwoest door de Goten en het herkreëg nooit meer zijn vroegere glorie. De plaats waar de tempel van Artemis stond is nu een moeras en slechts een kleine gedeelte van het Christendom bleef over in de stad die ooit een bolwerk van het Christelijk geloof was. Het kleine Turkse stadje Selçuk is alles wat over is van de eens zo glorieuze stad Efeze.

¹⁷ 2 Tim. 4:20 Erastus is te Korinte gebleven, Trofimus heb ik ziek achtergelaten te Milete.

¹⁸ Matt. 26:26-29 En terwijl zij aten, nam Jezus een brood, sprak de zegen uit, brak het en gaf het aan zijn discipelen en zeide: Neemt, eet, dit is mijn lichaam. En Hij nam een beker, sprak de dankzegging uit en gaf

hun die en zeide: Drinkt allen daaruit. Want dit is het bloed van mijn verbond, dat voor velen vergoten wordt tot vergeving van zonden. Doch Ik zeg u, Ik zal van nu aan voorzeker niet meer van deze vrucht van de wijnstok drinken, tot op die dag, dat Ik haar met u nieuw zal drinken in het Koninkrijk mijns Vaders.

Marc. 14:22-25 En terwijl zij aten, nam Hij een brood, sprak de zegen uit, brak het, gaf het hun en zeide: Neemt, dit is mijn lichaam. En Hij nam een beker, sprak de dankzegging uit, en gaf hun die en zij dronken allen daaruit. En Hij zeide tot hen: Dit is het bloed van mijn verbond, dat voor velen vergoten wordt. Voorwaar, Ik zeg u, Ik zal voorzeker niet meer van de vrucht van de wijnstok drinken, tot op die dag, dat Ik haar nieuw zal drinken, in het Koninkrijk Gods.

Luc. 22:19-20 En Hij nam een brood, sprak de dankzegging uit, brak het en gaf het hun, zeggende: Dit is mijn lichaam, dat voor u gegeven wordt; doet dit tot mijn gedachtenis. Evenzo de beker, na de maaltijd, zeggende: Deze beker is het nieuwe verbond in mijn bloed, die voor u uitgegoten wordt.

¹⁹ 1 Kor. 10:16 Is niet de beker der dankzegging, waarover wij de dankzegging uitspreken, een gemeenschap met het bloed van Christus? Is niet het brood, dat wij breken, een gemeenschap met het lichaam van Christus?

²⁰ Hand. 28:23 En nadat zij een dag met hem hadden afgesproken, kwamen verscheidenen tot hem in zijn verblijf, wie hij met nadruk het Koninkrijk Gods voorstelde, pogende hen te overtuigen ten opzichte van Jezus, uit de wet van Mozes en de profeten, van de vroege morgen tot de avond toe.

²¹ Matt. 15:32 Maar Jezus riep zijn discipelen tot Zich en zeide: Ik heb medelijden met de schare, want zij zijn nu reeds drie dagen bij Mij gebleven en hebben niets te eten. En zonder voedsel wegzenden wil Ik hen niet, zij mochten eens onderweg bezwijken.

Marc. 8:1-3 In die dagen, toen er weder een grote schare bijeen was en zij niets te eten hadden, riep Hij zijn discipelen tot Zich en zeide tot hen: Ik heb medelijden met de schare, want zij zijn nu reeds drie dagen bij Mij gebleven en hebben niets te eten; en indien Ik hen zonder voedsel naar huis laat gaan, zullen zij onderweg bezwijken, en sommigen van hen zijn van ver weg.

²² Hand. 16:7 bij Mysië gekomen, poogden zij naar Bitynië te reizen, maar de Geest van Jezus liet het hun niet toe;

Opmerking 4 bij Handelingen 16:7: Mysië was de provincie in het uiterste noordwesten van Klein-Azië. Troas (vers 8) en Assus (Hand. 20:13) waren twee van de steden waar Paulus doorheen trok. In het boek Openbaringen noemt de apostel Johannes de gemeente van Pergamum, wat ook een stad in Mysië was (Openb. 1:11; 2:12-17).

²³ Hand. 16:6 En zij gingen door het Frygisch-Galatische land, maar werden door de heilige Geest verhinderd het woord in Asia te spreken.

²⁴ Hand. 16:9-12 En Paulus kreeg in de nacht een gezicht; er stond een Macedonisch man, die hem toeriep: Steek over naar Macedonië en help ons. Toen hij het gezicht gezien had, zochten wij dadelijk gelegenheid om naar Macedonië te vertrekken, daar wij eruit opmaakten, dat God ons had geroepen om hun het evangelie te verkondigen. En van Troas afgevaren, koersten wij recht op Samotrake aan en de volgende dag naar Neapolis; en vandaar naar Filippi, dat de eerste stad is van dit deel van Macedonië, een (Romeinse) kolonie. En wij vertoefden enkele dagen in die stad.

²⁵ Hand. 18:19-21 En zij kwamen te Efeze aan en hen daar achterlatende, ging hij zelf naar de synagoge en hield besprekingen met de Joden. Hun verzoek echter om langer te blijven willigde hij niet in, maar hij nam afscheid en zeide: Zo God wil, kom ik bij u terug. En hij vertrok over zee van Efeze.

²⁶ Num. 12:3 Mozes nu was een zeer zachtmoedig man, meer dan enig mens op de aardbodem.

²⁷ Hand. 19:23-28 En omstreeks dat tijdstip ontstond er geen geringe opschudding inzake de weg. Want iemand, genaamd Demetrius, een zilversmid, die zilveren Artemistempels vervaardigde, verschaftte aan de mannen van het vak niet weinig inkomsten. Hij riep dezen bijeen, met de werklieden in dit vak, en zeide: Mannen, gij weet, dat wij aan dit werk onze welvaart danken, en gij ziet en hoort, dat deze Paulus een talrijke schare, niet alleen van Efeze, maar ook van bijna geheel Asia, overgehaald en afkerig gemaakt heeft door te zeggen, dat goden, die met handen worden gemaakt, geen goden zijn; en wij lopen niet alleen gevaar, dat deze tak van arbeid niet meer in tel zal zijn, maar ook, dat het heiligdom van de grote godin Artemis van geen betekenis meer geacht zal worden, en dat zij ook van haar luister beroofd zal worden, zij, die door geheel Asia en de ganse wereld als godin wordt vereerd. Toen zij nu dit hoorden, riepen zij in heftige opwinding: Groot is de Artemis der Efeziërs!

- ²⁸ Matt. 16:24-25 Toen zeide Jezus tot zijn discipelen: Indien iemand achter Mij wil komen, die verloochene zichzelf en neme zijn kruis op en volge Mij. Want ieder, die zijn leven zal willen behouden, die zal het verliezen; maar ieder, die zijn leven verloren heeft om Mijnentwil, die zal het vinden.
 Marc. 8:34-35 En Hij riep de schare, met zijn discipelen, tot Zich en zeide tot hen: Indien iemand achter Mij wil komen, die verloochene zichzelf en neme zijn kruis op en volge Mij. Want ieder, die zijn leven zal willen behouden, die zal het verliezen; maar ieder, die zijn leven verliezen zal om Mijnentwil en om des evangelies wil, die zal het behouden.
 Luc. 9:23-24 Hij zeide tot allen: Indien iemand achter Mij wil komen, die verloochene zichzelf en neme dagelijks zijn kruis op en volge Mij. Want ieder, die zijn leven zal willen behouden, die zal het verliezen; maar ieder, die zijn leven verloren heeft om Mijnentwil, die zal het behouden.
- ²⁹ Gal. 1:6 Het verbaast mij, dat gij u zo schielijk van degene, die u door de genade van Christus geroepen heeft, laat afbrengen tot een ander evangelie.
- ³⁰ Rom. 1:16 Want ik schaam mij het evangelie niet; want het is een kracht Gods tot behoud voor een ieder die gelooft, eerst voor de Jood, maar ook voor de Griek.
- ³¹ 2 Kor. 3:7 Indien nu de bediening des doods, met letters op stenen gegrift, gepaard ging met zulk een heerlijkheid, dat de kinderen Israëls de blik niet op het aangezicht van Mozes konden vestigen om de heerlijkheid van zijn aangezicht, die toch verdwijnen moest.
 2 Kor. 3:9 Want indien de bediening, die veroordeling brengt, heerlijkheid was, veel meer is de bediening, die rechtvaardigheid brengt, overvloedig in heerlijkheid.
- ³² Rom. 3:19 Nu weten wij, dat de wet, bij al wat zij zegt, tot hén spreekt, die onder de wet zijn, opdat alle mond gestopt en de gehele wereld strafwaardig worde voor God,
- ³³ Rom. 6:14 Immers, de zonde zal over u geen heerschappij voeren, want gij zijt niet onder de wet, maar onder de genade.
- ³⁴ Kol. 2:6-7 Nu gij Christus Jezus, de Here, aanvaard hebt, wandelt in Hem, geworteld en dan opgebouwd wordend in Hem, bevestigd wordend in het geloof, zoals u geleerd is, overvloeiende in dankzegging.
- ³⁵ Gal. 3:1 O, onverstandige Galaten, wie heeft u betoverd, wie Jezus Christus toch als gekruisigde voor de ogen geschilderd is?
- ³⁶ *Joh. 16:13 doch wanneer Hij komt, de Geest der waarheid, zal Hij u de weg wijzen tot de volle waarheid; want Hij zal niet uit Zichzelf spreken, maar al wat Hij hoort, zal Hij spreken en de toekomst zal Hij u verkondigen.*
Opmerking 83 bij Joh. 16:13: Jezus had al vele malen eerder gesproken over de bediening van de Heilige Geest, maar hier maakt Hij bekend dat de Heilige Geest ons de toekomst zal verkondigen. Voorkennis is één van de onderscheidende kenmerken die alleen God heeft (Jes. 42:9; 45:11; 46:9-10; Jer. 1:5; Matt. 6:8; 24:36; Hand. 15:18). Daarom is dit weer een bewijs dat de Heilige Geest een deel van de Goddelijke drie-eenheid is.
 Een onderdeel van de bediening van de Heilige Geest is om deze voorkennis beschikbaar te stellen aan de gelovige. Dit gebeurt niet automatisch, maar iedere Geestvervulde gelovige kan het zich door geloof toe-eigenen. Dit is één van de meest wonderbaarlijke en heilzame bedieningen van de Heilige geest en ook één die het minste wordt gebruikt.
- ³⁷ Fil. 1:1 Paulus en Timoteüs, dienstknechten van Christus Jezus, aan al de heiligen in Christus Jezus, die te Filippi zijn, tezamen met hun opzieners en diakenen.
 1 Tim. 3:2 Een opziener dan moet zijn onbesproken, de man van één vrouw, nuchter, bezadigd, beschaafd, gastvrij, bekwaam om te onderwijzen.
 Titus 1:7 Want een opziener moet onberispelijk zijn als een beheerder van het huis Gods, niet aanmatigend, niet driftig, niet aan de wijn verslaafd, niet opvliegend, niet op oneerlijke winst uit.
 1 Petr. 2:25 Want gij waart dwalende als schapen, maar thans hebt gij u bekeerd tot de herder en hoeder van uw zielen.
- ³⁸ *Matt. 13:37 Hij antwoordde en zeide: Die het goede zaad zaait, is de Zoon des mensen;*
Opmerking 1 bij Matt. 13:37: Jezus geeft een zeer duidelijke uitleg van deze gelijkenis. Satan heeft stiekem een aantal van zijn volgelingen in de gemeente geplaatst met als doel om de invloed van de gemeente dwars te bomen. Dit is een effectievere strategie gebleken dan rechtstreekse tegenstand. Vervolging leidt tot

het scheiden van de schapen van de bokken (vgl. Matt. 25:31-33 met opmerking 6 bij Luc. 8:14). Deze "wolven in schaapskleren" (Matt. 7:14; 10:16; Hand. 20:29) zijn zeer schadelijk voor het lichaam van Christus. Jezus waarschuwt ons echter om dit onkruid niet uit te trekken (verzen 28-29), vooral niet omdat het niet altijd mogelijk is om het hart van andere mensen te onderscheiden. In een poging om dit onkruid te vernietigen zouden we misschien "een dezer kleinen" (Matt. 18:6) kwaad berokkenen en kunnen veroorzaken dat zijn geloofsbelijdenis gaat wankelen.

Voor ons eigen bestwil is het evenwel belangrijk om ons er bewust van te zijn dat de kinderen van de boze tussen de ware gelovigen zijn geplaatst. We moeten erg voorzichtig zijn om iemand die belijdt dat hij een Christen is in een gezagspositie te plaatsen (1 Tim. 3:10). Onze beste verdediging is om het Woord van God onverdund te prediken. Valse broeders (2 Kor. 11:26; Gal. 2:4) zullen de gezonde leer niet kunnen verdragen (2 Tim. 4:3). Ze moeten weggaan als het Woord, dat scherper is dan enig tweesnijdend zwaard (Heb. 4:12) de gedachten en de bedoelingen van het hart gaat blootleggen (1 Joh. 2:19).

Dan zijn er echter ook nog degenen die misleid zijn en niet inzien dat ze niet wedergeboren zijn. Ze zullen in de gemeente blijven tot het einde van deze wereld (Matt. 7:21-23; 13:47-50; zie opmerking 1 bij Matt. 13:31 en opmerking 1 bij Matt. 13:33). Bij de tweede komst van Christus zal Jezus zijn engelen uitzenden om al dit onkruid uit Zijn ware gemeente te verzamelen (Matt. 13:41) en ze in in vurige oven te werpen (Matt. 13:42).

³⁹ Spr. 13:10 Door overmoed ontstaat slechts twist, maar bij hen die zich laten raden, is wijsheid.

⁴⁰ *Hand. 4:17 maar om te voorkomen, dat het nog meer onder het volk verbreid wordt, laat ons hun dreigend gebieden tot niemand meer te spreken op gezag van deze naam.*

Opmerking 2 bij Handelingen 4:17: De reden waarom deze oversten wilden dat Petrus en Johannes niet meer in de naam van Jezus gingen prediken en onderwijzen was volkomen egoïstisch. Ze gaven niet om de zieken die de genezende aanraking van Jezus nodig hadden of de verlorenen die de redding nodig hadden die alleen Jezus kan geven. Ze dachten alleen maar aan zichzelf. Als alle Joden zich zouden bekeren tot Christus, dan zouden deze oversten niet meer de leiders zijn. Ze wilden hun macht en gezag handhaven en daarom vochten ze tegen de macht en het gezag van Jezus.

Tegenwoordig gaat het nog net zo. Mensen gebruiken leerstellige kwesties om te verhullen waar het werkelijk om gaat. De waarheid is dat "door overmoed slechts twist ontstaat" (Spr. 13:10). Mensen die graag de eerste willen zijn (3 Joh. 9) zijn gewoonlijk de aanstichters van vervolging. Dit is een belangrijke reden waarom Paulus de gemeente gebood om niet een pasbekeerde in een gezagspositie te plaatsen (1 Tim. 3:6).

⁴¹ *Hand. 5:17 Maar de hogepriester stond op en allen, die met hem waren – de zogenaamde partij van de Sadduceeën – en zij werden vervuld met naijver,*

Opmerking 1 bij Handelingen 5:17: Het Griekse woord dat hier met "naijver" wordt vertaald, is "zelos". Dit woord wordt 18 keer in het Nieuwe Testament gebruikt en wordt vertaald als naijver (6 keer), naijverig (1 keer), ijver (5 keer), ijveren (1 keer), nijd (3 keer), afgunst (1 keer) en moeite (1 keer). Dit is een ander woord dan het Griekse woord dat in het Nieuwe Testament ook met "naijver" wordt vertaald waar het betekent dat het "verdriet veroorzaakt, niet omdat iemand anders het heeft, maar omdat men het zelf niet heeft en probeert zo'n gebrek in zichzelf aan te vullen". Deze naijver van de Sadduceeën had daarom zijn basis in afgunst of jaloezie.

In Spreuken 13:10 staat: "Door overmoed onstaat slechts twist". Zelfgerichtheid is altijd de wortel van iedere twist en vervolging. Deze Sadduceeën waren jaloers op de aanhang die de apostelen kregen. Zij wilden die erkenning en de roem omdat ze de geestelijke leiders van Israël waren, en die positie werd bedreigd. Ze konden niet wedijveren met de geestelijke kracht van de apostelen en daarom namen ze hun toevlucht tot fysiek machtsvertoon.

Als je er op deze manier naar kijkt is vervolging eigenlijk een compliment van onze vervolgers. We zouden ons moeten verheugen dat wij het waard zijn om ter wille van Zijn naam smadelijk behandeld te worden (Hand. 5:41).

⁴² Hand. 19:8 En Paulus ging naar de synagoge en trad drie maanden lang vrijmoedig op, om hen door besprekingen te overtuigen aangaande het Koninkrijk Gods.

⁴³ Hand. 19:9-10 Maar toen sommigen verhard en ongehoorzaam bleven en ten aanhoren van de menigte kwaad bleven spreken van de weg, maakte hij zich van hen los en zonderde zijn discipelen af, terwijl hij dagelijks besprekingen hield in de gehoorzaal van Tyrannus. En dit ging twee jaar lang zo voort, zodat allen, die in Asia woonden, het woord des Heren hoorden, Joden zowel als Grieken.

⁴⁴ Luc. 23:46 En Jezus riep met luider stem: Vader, in uw handen beveel ik mijn geest.

⁴⁵ 1 Kor. 8:1 Wat het offervlees aangaat, wij weten, dat wij allen kennis bezitten. De kennis maakt opgeblazen, maar de liefde sticht.

Ef. 4:16 En aan Hem ontleent het gehele lichaam als een welsluitend geheel en bijeengehouden door de dienst van al zijn geledingen naar de kracht, die elk lid op zijn wijze oefent, deze groei des lichaams, om zichzelf op te bouwen in de liefde.

⁴⁶ Hand. 9:31 De gemeente dan door geheel Judea, Galilea en Samaria had vrede; zij werd opgebouwd en wandelde in de vreze des Heren, en zij nam in aantal toe door de bijstand van de heilige Geest.

⁴⁷ 1 Tim. 1:4 noch zich bezig te houden met fabels en eindeloze geslachtsregisters, die veeleer moeilijkheden ten gevolge hebben dan door God gegeven leiding in het geloof.

⁴⁸ 1 Kor. 14:3-5 Maar wie profeteert, spreekt voor de mensen stichtend, vermanend en bemoedigend. Wie in een tong spreekt, sticht zichzelf, maar wie profeteert, sticht de gemeente. Ik wilde wel, dat gij allen in tongen spraakt, maar liever nog, dat gij profeteerdet. Wie profeteert, is meer dan wie in tongen spreekt, tenzij hij het ook uitlegt, zodat de gemeente stichting ontvangt.

1 Kor. 14:12 Zo moet ook gij, omdat gij naar geestelijke gaven streeft, trachten uit te munten tot stichting van de gemeente.

1 Kor. 14:26 Hoe staat het dan, broeders? Telkens als gij samenkomt, heeft ieder iets: een psalm of een lering of een openbaring of een tong of een uitlegging; dat alles moet tot stichting geschieden.

⁴⁹ Ef. 4:11-12 En Hij heeft zowel apostelen als profeten gegeven, zowel evangelisten als herders en leraars, om de heiligen toe te rusten tot dienstbetoon, tot opbouw van het lichaam van Christus